

УДК 811.111+811.161.2'25

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.13>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДВОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ ОПЕРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ ФОРМУВАНЬ

Іванченко Марія Юріївна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Іванишин Наталія Любомирівна

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Барнич Іванна Іванівна

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

ORCID: 0000-0002-0747-7202

Переклад текстів які стосуються діяльності аварійно-рятувальних формувань набуває неабиякої значущості з огляду на активізацію міжнародної співпраці українських аварійно-рятувальних формувань з іноземними колегами в умовах війни. Вивчення способів перекладу термінології цієї галузі є актуальним, через недостатню дослідженість та відсутність довідкової літератури за цим напрямком. Головним завданням статті є визначення способів перекладу двокомпонентних термінів досліджуваної галузі, а також виявлення основних труднощів, що виникають у процесі відтворення останніх українською мовою. Аналіз структурних характеристик термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань англійської мови показав, що значну частину складають багатоконпонентні терміни, з яких 24 % становлять двокомпонентні термінологічні одиниці досліджуваної галузі. Основними труднощами, з якими стикається перекладач під час своєї діяльності є відмінності синтаксису, граматики, відсутності чітких лексико-семантичних еквівалентів у мові перекладу, а також іноді суто стилістичні розбіжності. За таких умов виникає необхідність застосування різних перекладацьких трансформацій перекладу для досягнення максимальної еквівалентності, вибір яких повністю залежить від перекладача, його професійної інтуїції. Проведений аналіз показав, що найпродуктивнішим способом перекладу двокомпонентних термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань виявилось калькування (29 %), другим за продуктивністю є переклад одного з компонентів групою слів, що пояснюють (18 %), додавання (15 %), інверсія, або зміна порядку слів (12 %). Значно менш затребуваним виявився спосіб перекладу, що має назву генералізація (7 %). Найменш продуктивними способами виявилися переклад з використанням родового відмінка (4 %), антонімічний переклад (3 %), переклад за допомогою використання різних прийменників (2 %), конкретизація (2 %). Незначна кількість термінів досліджуваної галузі, а саме 7 одиниць (4 %) відтворюються змішаним способом перекладу.

***Ключові слова:** багатоконпонентний термін, структура, переклад, оригінал, еквівалент.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Важко переоцінити роль перекладацької діяльності, яка забезпечує обмін інформацією між людьми у різних країнах світу. Адекватне відтворення текстів які стосуються діяльності аварійно-рятувальних формувань набуває в умовах війни неабиякої значущості з огляду на активізацію міжнародної

співпраці українських аварійно-рятувальних формувань з іноземними колегами. Вивчення структурних параметрів та основних способів перекладу термінології цієї галузі є актуальним, через недостатню дослідженість та відсутність довідкової літератури за цим напрямком.

В умовах динамічного науково-технічного прогресу та активізації міжнародної співпраці

значних змін зазнають термінологічні системи різних галузей. У фокусі уваги науковців знаходяться питання теоретичної бази вивчення термінології (Селіванова, 2006; Д'яков, Кияк, Куделько, 2000), аналіз її структурних параметрів (Демиденко, Горбатюк, 2014; Борсук, 2009; Дудок, 2013) та специфіка перекладу (Білозерська, 2010; Карабан, 2008; Коваленко, 2001). Багатокомпонентні терміни у різних аспектах досліджували такі науковці як Сніговська О. (Сніговська, 2016), Книщенко Н. (Книщенко, 2014), Лепеха Т. (Лепеха, 2000). Терміни сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань розглядалися з точки зору упорядкування понятійного апарату та укладання фахового словника (Неклонський, 2021), а, також структурних характеристик досліджуваної підмови (Іванченко, Коваль, 2023).

Мета статті – визначити особливості відтворення англійських двокомпонентних термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань українською мовою.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань: інвентаризувати англійські двокомпонентні терміни досліджуваної сфери та їхні українські еквіваленти; класифікувати фактичний матеріал за способами перетворень, якими користується перекладач; здійснити аналіз виявлених перекладацьких трансформацій.

Матеріал дослідження складають тексти та інструкції сфери діяльності служб громадянської оборони, сфери надзвичайних ситуацій та ліквідації наслідків стихійних лих.

Виклад основного матеріалу. Термінологія будь-якої галузі за своїми структурними характеристиками умовно поділяється на однокомпонентні та багатокомпонентні терміни, що своєю чергою відображається у особливостях перекладу.

Аналіз структурних характеристик термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань англійської мови показав, що значну його частину складають багатокомпонентні терміни, а саме 688 з яких 24 % становлять двокомпонентні термінологічні одиниці досліджуваної галузі (Іванченко, Коваль, 2023).

В результаті аналізу зібраного матеріалу було виявлено, що найпродуктивнішим способом перекладу двокомпонентних термінів є калькування, за допомогою якого відтворюються 41 термін від загальної кількості. Суть згаданого способу полягає у точній передачі його засобами української мови. Наприклад: *interagency team* – міжвідомча команда; *pocket dosimeter* – кишеньковий дозиметр;

non-contaminated environment – незаражене довкілля; *undersea earthquake* – підводний землетрус.

Спосіб перекладу одного з компонентів групою пояснюючих слів має назву описовий переклад, яким відтворено 26 термінів досліджуваної галузі. В окремих випадках під час перекладу складно віднайти еквівалент того чи іншого слова, а дослівний переклад або переклад за допомогою прийменників або родового відмінка спотворюють сенс. Для того, щоб уникнути неправильної інтерпретації при перекладі вдаються до додавання слів, що пояснюють зміст терміну. Так, наприклад, двокомпонентний термін *electrical reset* варто відтворювати за допомогою описового перекладу. Це зумовлено тим фактом, що англійський іменник *reset* не має однослівного еквіваленту в українській мові, натомість перекладається як «повернення у вихідне положення» (Бусел, 2010), синонімічним якому, та більш лаконічним у технічній літературі є формулювання «скидання параметрів». Звідси *electrical reset* – скидання параметрів електроживлення. Варто зауважити, що описовий переклад передбачає також зміну структури терміну. Згаданий англійський термін побудований за моделлю A+N (*electrical reset*), тоді як в українському перекладі його структура змінюється на N+N+N (*скидання параметрів електроживлення*).

Приклади описового перекладу: *intermittent flooding* – періодичне затоплення під час повені; *damage reconnaissance* – група оцінки нанесеного збитку; *underwater torch* – лампа для підводних робіт; *unprotected personnel* – персонал без засобів захисту.

Частина термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань відтворюються українською мовою шляхом додавання, введенням додаткових слів. Ця трансформація застосовується через відмінності синтаксису, граматики, відсутності чітких лексико-семантичних еквівалентів у мові перекладу, а також іноді з суто стилістичних міркувань (Карабан, 2008). Наприклад: *extra-high tide* – надвисокий морський прилив; *underground drifts* – підземні та гірські виробки; *transborder emergency* – транскордонна надзвичайна ситуація; *ambulance helicopter* – вертоліт медичної допомоги.

Перекладацький прийом, що має назву інверсія, або зміна порядку слів використаний під час відтворення 18 досліджуваних двокомпонентних термінів. Наприклад: *survival instruction* – інструкція з виживання; *post-disaster recovery* – відновлення після лиха; *rescuer camp* – містечко рятувальників; *landslide displacement* – переміщення зсуву.

Одним із способів перекладу двокомпонентних термінів є переклад за допомогою додавання різних приєменників. Українська мова рясніє наявністю приєменників, що використовуються для відображення відносин між словами, тоді як побудова конструкцій англійською мовою відбувається без використання цієї службової частини мови. Наприклад: *interoperability requirements* – вимоги до взаємозамінності; *survival instruction* – інструкція з виживання; *post-fire regeneration* – відновлення після пожежі.

Відомо, що англійська мова входить до групи аналітичних мов і характеризується відсутністю системи відмінків, а граматичні відносини виражаються через синтаксис. Своєю чергою українська мова відноситься до групи флективних мов, в яких передача граматичних відносин відбувається за допомогою закінчень (флексій). Це пояснює необхідність здійснення перекладу з використанням родового відмінку, та у деяких випадках міняти місцями компоненти. Наприклад: *overflowing of storage* – переповнення сховища; *disposition of functioning* – порушення функціонування; *transportation shortfall* – нестача транспорту.

В окремих випадках перекладач вдається до заміни поняття з обмеженим обсягом чи складнішим змістом в оригінальному тексті на поняття із ширшим обсягом у перекладі. Прикладами такого способу, тобто генералізації, в рамках нашого дослідження є: *inadequate supervision* – недостатній контроль; *transboundary response* – транскордонне реагування; *immediate transportation* – екстрене транспортування.

Протилежний спосіб переклад – конкретизація, виявився менш продуктивним. Тільки 2 % двокомпонентних термінів сфери оперативної

діяльності аварійно-рятувальних формувань перекладаються з його допомогою. Наприклад: *disposition of remains* – поховання решток.

Незначна кількість двокомпонентних термінів, 5 одиниць, відтворюється українською за допомогою антонімічного перекладу. Застосування такого виду трансформацій зумовлене різницею у граматичній структурі речення іноземною мовою та передбачає використання у перекладі одиниці, значення якої протилежне значенню оригіналу. Наприклад: *non-hazardous material* – безпечний матеріал; *non-domestic risks* – зовнішні ризики.

Змішані типи, в яких застосовується кілька прийомів перекладу одночасно для адекватного відтворення у мові. Наприклад: зміна порядку слів, додавання та конкретизація: *post-disaster survey* – контроль після надзвичайної ситуації; *зміна порядку слів та генералізація: disinfectant dozer* – дозуюче обладнання.

Висновки. Таким чином, в результаті проведеного аналізу було виявлено, що найпродуктивнішим способом перекладу двокомпонентних термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань виявилось калькування (29 %), другим за продуктивністю виявився переклад одного з компонентів групою слів, що пояснюють (18 %), додавання (15 %), інверсія, або зміна порядку слів (12 %). Значно менш затребуваним виявився спосіб перекладу, що має назву генералізація (7 %). Найменш продуктивними способами виявилися переклад з використанням родового відмінка (4 %), антонімічний переклад (3 %), переклад за допомогою використання різних приєменників (2 %), конкретизація (2 %). Незначна кількість термінів досліджуваної галузі, а саме 7 одиниць (4 %) відтворюються змішаним способом перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український словник, українсько-англійський словник. Ред. Бусел В. / Близько 500 000 од. пер. / Перун, 2010. 1568 с.
2. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: Навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця : Нова книга. 2010. 232 с.
3. Борсук Л. Структурно-семантичні та концептуально-когнітивні чинники термінотворення. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Вип. 18. Київ, 2009. С. 55–62.
4. Демиденко О. П., Горбатюк О. А. Терміносистема фахової мови сталого розвитку та її особливості. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2014. Випуск 49. С. 37–39.
5. Дудок Р. І. Роль термінологічної деривації в системі англійського словотвору. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер. : Філологія. Мовознавство. 2013. Т. 216. Вип. 204. С. 36–39.
6. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти : [монографія]. Київ: КМ Академія, 2000. 216 с.
7. Іванченко М. Ю., Коваль С. Т. Структурні характеристики термінології сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань (на матеріалі англійської мови). *Актуальні питання гуманітарних наук*.

Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 59, том 2. С. 124–129.

8. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2008. 576 с.

9. Книщенко Н. Багатокомпонентні терміни української дорожньо-будівельної терміносистеми. Наукові виклади. 2014. № 3. С. 62–66.

10. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: [навчальний посібник]. 2001. 290 с.

11. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2000. 20 с.

12. Неклонський І. Сучасна термінологія у сфері оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань: проблемні питання. *Суб'єкти забезпечення цивільного захисту (регіонального та місцевого рівня) в реалізації завдань із запобігання та ліквідації наслідків НС: матеріали круглого столу*. Харків : НУЦЗУ, 2021. С. 85–86.

13. Російсько-українсько-англійський словник аварійно-рятувальних термінів. Заг ред. проф. Садкового В. П. Харків, 2013. НУЦЗУ, 531 с.

14. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.

15. Сніговська О. В. Особливості перекладу англійських і новогрецьких економічних багатокомпонентних термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Випуск 61. 2016. С. 329–332.

REFERENCES

1. Anhlo-ukrayinskyi slovnyk, ukrayinsko-anhliyskyi slovnyk. [English-Ukrainian dictionary, Ukrainian-English dictionary] Ed. by Busel V. / Blyz'ko 500 000 od. per. / Perun, 2010. 1568 s.

2. Bilozers'ka, L. P. Terminolohiya ta pereklad [Terminology and translation]: Navchal'nyy posibnyk dlya studentiv filolohichnoho napryamu pidhotovky. Vinnytsya : Nova knyha. 2010. 232 s. [in Ukrainian]

3. Borsuk, L. Strukturno-semantychni ta kontseptual'no-kohnytyvni chynnyky terminotvorenyya [Structural-semantic and conceptual-cognitive factors of term formation]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh*. Vyp. 18. Kyiv, 2009. S. 55–62. [in Ukrainian]

4. Demydenko, O. P. Horbatiuk, O. A. Terminosystema fakhovoyi movy staloho rozvytku ta yiyi osoblyvosti [Terminology of the professional language of sustainable development and its features]. *Naukovi zapysky natsional'noho universytetu "Ostrozka akademiya". Seriya "Filolohichna"*. 2014. Vypusk 49. S. 37–39. [in Ukrainian]

5. Dudok, R. I. Rol terminolohichnoyi deryvatsiyi v systemi anhliyskoho slovotvoru [The role of terminological derivation in the system of English word formation]. *Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylyanska akademiya". Ser.: Filolohiya. Movoznavstvo*. 2013. T. 216. Vyp. 204. S. 36–39. [in Ukrainian]

6. Dyakov, A. S., Kyyak, T. R., Kudelko, Z. B. Osnovy terminotvorenyya: semantychni ta sotsiolingvistychni aspekty [Basics of term formation: semantic and sociolinguistic aspects]: [monohrafiya]. Kyiv: KM Academia, 2000. 216 s. [in Ukrainian]

7. Ivanchenko, M. Yu., Koval, S. T. Strukturni kharakterystyky terminolohiyi sfery operatyvnoyi diyalnosti avaryjno-ryatuvalnykh formuvan (na materialy anhliyskoyi movy). [Structural characteristics of emergency and rescue units operational activity terminology (based on english terms)] *Aktualni pytannya humanitarnykh nauk. Mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych : Vydavnychyy dim "Helvetyka", 2023. – Vyp. 59, tom 2. S. 124–129. [in Ukrainian]*

8. Karaban, V. I. Pereklad anhliyskoyi naukovoyi i tekhnichnoyi literatury. [Translation of English scientific and technical literature]. Vinnytsya : Nova knyha, 2008. 576 s. [in Ukrainian]

9. Knyshenko, N. Bahatokomponentni terminy ukrayinskoyi dorozhno-budivelnoyi terminosystemy. [Ukrainian multicomponent terms of the road and construction terminology system.] *Naukovi vyklady*. 2014. № 3. S. 62–66. [in Ukrainian]

10. Kovalenko, A. Ya. Zahal'nyy kurs naukovy-tekhnichnoho perekladu [General course of scientific and technical translation]: [navchalnyi posibnyk]. 2001. 290 s. [in Ukrainian]

11. Lepekha, T. V. Leksyko-semantychni ta slovotvirno-strukturni osoblyvosti sudovo-medychnoyi terminolohiyi [Lexical-semantic and word-formation-structural features of forensic medical terminology] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Ukrayinska mova". Dnipropetrovs'k, 2000. 20 s. [in Ukrainian]

12. Neklonskyi, I. Suchasna terminolohiya u sferi operatyvnoyi diyalnosti avaryjno-ryatuvalnykh formuvan: problemni pytannya. [Modern terminology in the sphere of operational activity of search-and-rescue formations: problematic issues.] *Sub'yekty zabezpechennya tsyvilnoho zakhystu (rehionalnoho ta mistsevoho rivnya) v realizatsiyi zavdan iz zapobihannya ta likvidatsiyi naslidkiv NS: materialy kruhloho stolu*. Kharkiv : NUTSZU, 2021. S. 85–86. [in Ukrainian]

13. Rosiysko-ukrayinsko-anhliyskyi slovnyk avariyno-ryatuvalnykh terminiv. [Russian-Ukrainian-English dictionary of search-and-rescue terms] Zah red. prof. Sadkovoho V. P. Kharkiv, 2013. NUTSZU, 531 s. [in Ukrainian]

14. Selivanova, O. Suchasna linhvistyka : terminolohichna entsyklopediya. [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkillya, 2006. 716 s. [in Ukrainian]

15. Snihovska, O. V. Osoblyvosti perekladu anhliyskykh i novohretskykh Ekonomichnykh bahatokomponentnykh terminiv. [Features of the English and modern Greek economic multi-component terms translation] *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiya". Seriya "Filolohichna"*. Vypusk 61. 2016. S. 329–332. [in Ukrainian]

TRANSLATION PECULIARITIES OF EMERGENCY AND RESCUE UNITS OPERATIONAL ACTIVITY TWO-COMPONENT TERMS

Ivanchenko Maria Yuriivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation Studies

Lviv State University of Life Safety

35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine

Ivanyshyn Natalia Liubomyrivna

Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies

Lviv State University of Life Safety

35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine

Barnych Ivanna Ivanivna

Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies

Lviv State University of Life Safety

35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-0747-7202

The translation of the texts related to the activities of emergency and rescue formations acquires considerable significance taking to account the intensification of international cooperation of Ukrainian emergency and rescue formations with foreign colleagues under the martial law. The study of translating methods of this branch terminology is relevant, due to insufficient research and lack of reference literature in this area. The main task of the article is to determine the methods of the studied field two-component terms translation. To identify the main difficulties that arise in the process of translation of the mentioned terms into Ukrainian as well. The analysis of the terms structural characteristics in the field of operational activity of emergency and rescue formations of the English language showed that a significant part consists of multi-component terms, 24 % of which are two-component terminological units of the studied field. The main difficulties the translator faces during his work are differences in syntax, grammar, the lack of clear lexical-semantic equivalents in the language of translation, and sometimes because of the purely stylistic differences. Under such conditions, there is a need to apply various translation transformations to achieve maximum equivalence, the choice of which depends entirely on the translator and his professional intuition. The conducted analysis showed that the most productive way of translating two-component terms in the field of operational activity of emergency and rescue formations was calking (29 %), the second most productive way was the translation of components by a group of explanatory words (18 %), addition (15 %), inversion, or changing the words order (12 %). The method of translation known as generalization turned out to be much less popular (7 %). The least productive methods were translation using the genitive case (4 %), antonymic translation (3 %), translation using different prepositions (2 %), specification (2 %). A small number the researched terms, namely 7 units (4 %) are reproduced by a mixed methods of translation.

Keywords: *multicomponent term, structure, translation, original, equivalent.*